

■ Nizami Tağısoy,
filologiya elmləri
doktoru, professor,
ədəbiyyatşünas-tənqidçi

Əvvəli ötən sayda

Heydər Cəfərovun tərtib etdiyi lüğətdə hər bir lüğət məqaləsi Azərbaycan dilində olduğu kimi onun rus tərcümələri də doğru-dürüst definisiya və sinonimlə təchiz olunmuşdur. Əlbəttə, müəllif lüğət üzərində işləyərkən ekvivalentin, definisiyanın tərcümə olunacaq dildəki leksik vahiddə əsas informasiyanı ortaya qoyması zəruridir. Bu, lüğət işinin ən mürekkəb mərhələsidir. Definisiyanın ilkin elementi əsas (baş) sözün, söz birləşməsinin, frazanın tərcüməsidir. Heydər müəllimin lüğəti ikidilli pedaqoji-psixoloji terminlər lüğəti olduğundan tərcümədə də yazılı və şifahi nitqdə yer almış oturaqlaşmış ekvivalentlər göstərilir. Bəhs etdiyimiz lüğətdə bütün terminoloji vahidlər ümumi mənə komponentinə görə bölmələrdə öz xüsusiyyətinə müvafiq olaraq bəzi anlayışlara söykənilərək qruplaşdırılır. Belə quruluş leksik-semantik vahidlərin nüvə (dominant) qrupunu və periferik ifadələri qeyd etməklə eyni zamanda terminoloji leksikanın, onun söz yaradıcılığı əlaqələrinin və frazanın sintaktik quruluşu prinsipinin zənginləşmə yollarını müəyyənləşdirməyə xeyli dərəcədə kömək edir. Məsələn, “valeologiya” -

Pedaqoji-psixoloji terminologiyamızın yeni adekvat mənzərəsi

“valeologiya”, “valeoloji təhsil” - “valeoloji-çeskoe obrazovanie”, “valeoloji şüur” - “valeolojiçeskoe soznanie”, “valeologiyanın elm kimi təşəkkül və inkişafı” - “stanovlenie i razvitie valeologii kak nauka (s. 348), “assosiasiya” - “assoüiaüie”, “assosiativ eksperiment” - “assoüiativnyy eksperiment”, “assosiativ psixologiya” - “assoüiativnae psixologiya”, “assosiativ reflektor təlim nəzəriyyəsi” - “assoüiativno-reflektornə teoriə obuçeniə” (s. 19) və s. və i. a.

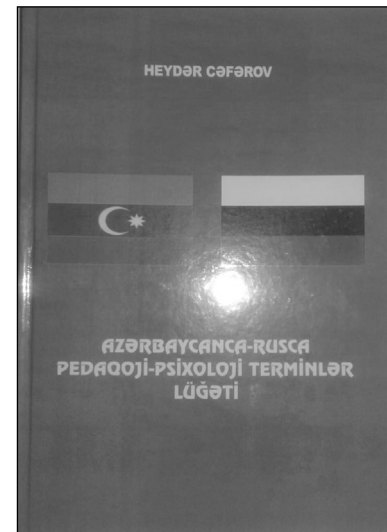
Heydər Cəfərovun ortaya qoyduğu bu kitab sübut edir ki, müasir tərcüməçilik fəaliyyəti nəinki lüğətlərdən və soraq kitablarından uğurla istifadə etməni, həm də onların layihələndirilməsi və aparılmasında müvəffəqiyyət qazanmağa şərait yaradır. Heydər müəllimin ikidilli pedaqoji-psixoloji terminlər lüğətində təqdim olunmuş söz yaradıcılığı yuvalarındakı semantik əlaqələrin arasındırılıb ortaya çıxarılmasında oradakı söz, ifadə, anlayış və terminlərin özünəməxsus prinsiplərinin izahını görməyə, törəmə sözlərin yuva daxilində necə oturulduğunu başa düşməyə imkan verir.

Terminoloji söz yaradıcılığı heç də kortəbii proses deyildir. Hər bir terminologiyada termin yaradıcılığı ilə bağlı müəyyən modellər mövcuddur. Odur ki, termin yaradıcılığını milli və beynəlxalq söz yaradıcılığı elementlərinin sintezi kimi nəzərdən keçirmək olar ki, burada onların özü terminoloji informasiyasının özünü aktiv təchiz edən element kimi dəyərləndirmək olar. Heydər Cəfərov bu terminlər

lüğətinin tərtibində söz yaradıcılığının yuxarı şəkildə istifadəsinə və kompleks adların yaranmasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Bəhs etdiyimiz ikidilli pedaqoji-psixoloji terminlər lüğətinin ən mühüm cəhəti onun koqnitiv yanaşma prinsiplərinə söykənilərək ortaya qoyulmasıdır ki, digər tipli bir (vahid) sahəli və birdilli terminoloji lüğətlərdən fərqli olaraq özündə iki sistemli terminologiyaları əks etdirməklə onun əsasında oturmuş dil işarələri anlayışlarının terminoloji ifadəsini tam şəkildə verməyə istiqamətlənmişdir.

Heydər Cəfərovun “Azərbaycan-rusca pedaqoji-psixoloji terminlər lüğəti” kitabında yer almış söz, anlayış və terminlərin lingvistik kompleksi müəllifin öz qarşısına qoyduğu əsas universal tələblərə cavab verməklə bu üslubdakı dəqiqliyi, mükəmməlliyi, mücərrədliyi, məntiqiliyi və obyektivliyi özündə əks etdirir. Müəllif seçdiyi leksik vahidlərə diqqət yetirməklə terminləri müəyyənləşdirir, tərcümə zamanı ana dilində olduğu kimi rus dilində də hər bir söz və anlayışın lingvistik xüsusiyyətlərini bütün tərəfləri ilə təqdim etməyə müvəffəq olur.

Beləliklə, Heydər Cəfərovun bəhs etdiyimiz “Azərbaycan-rusca pedaqoji-psixoloji terminlər lüğəti”, hər şeydən öncə, öz geniş tətbiqi xarakteri ilə seçilir. Bu lüğətin tətbiq və istifadə sferası son dərəcə genişdir. Belə ki, ondan təhsilin bütün pillələrində çalışan tərbiyəçilər, müəllimlər, pedaqoqlar, psixoloqlar, tələbələr və magistrələr, dissertantlar və doktorantlar, ali məktəb müəllimləri - professorlar, peda-

qoji-psixoloji müəssisələrdə çalışanlar, ailələr, pedaqoji-psixoloji mərkəzlərdə məşğul olanlar, elmi tədqiqat işləri aparırlar və başqaları geniş istifadə edə bilərlər. Terminoloji lüğət sahəsində çalışanlar öz dili ilə yanaşı, tərcümə etdiyi dilin də sirlərinə dərinlən bələd olmalıdırlar. Fikrimizcə, bu terminoloji lüğətin ən başlıca uğuru ilk növbədə onun müəllifinin hər iki dilin fonetik, leksik, frazeoloji, söz yaradıcılığı, morfoloji, qrammatik strukturuna bələd olması, sintaksisini və üslubiyatını mükəmməl bilməsi ilə birbaşa bağlıdır. Odur ki, Heydər Cəfərovun ilk “Azərbaycanca-rusca pedaqoji-psixoloji terminlər lüğəti” Azərbaycan lüğətçiliyinin pedaqoji psixoloji sahələrdə son illərdə qazandığı nəzərəcarpacaq uğurlardan biri kimi dəyərləndirilməlidir. Lüğətdə pedaqoji-psixoloji terminologiyamızın yeni adekvat mənzərəsi ortaya qoyulmuşdur.